Punkt i protokollet PR 21/2020 rd

Plenum

Onsdag 11.3.2020 kl. 14.03—16.33

3. Statens revisionsverks berättelse till riksdagen om tillsynen över valfinansieringen vid riksdagsvalet 2019

Berättelse B 19/2019 rd
Utskottets betänkande ReUB 1/2020 rd

Enda behandlingen

Andre vice talman Juho Eerola: Ärende 3 på dagordningen presenteras för enda behandlingen. Till grund för behandlingen ligger revisionsutskottets betänkande ReUB 1/2020 rd. Nu ska riksdagen besluta om ett ställningstagande med anledning av berättelsen.

Debatt

15.07 **Outi Alanko-Kahiluoto vihr** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Käsittelyssä on tosiaan Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Tarkastusviraston vaalirahoituslaissa säädetyn valvontatehtävän kohteena on siis ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen eli lain 5—8 §:ien muodostama kokonaisuus. Lain muiden säännösten valvonta ei kuulu tarkastusviraston tehtäviin. Esimerkiksi lain 4 §:ssä tarkoitetut ehdokkaan vaalirahoituksen rajoitukset eivät kuulu tarkastusviraston valvontakokonaisuuteen vaan poliittisen vastuun piiriin. Vaalirahoituslakia valmisteltaessa on haettu tasapainoa riittävän sääntelyn ja sääntelyn aiheuttamien kustannusten ja erilaisten haittojen välillä. Pyrkimyksenä on ollut vaalirahoituksen avoimuuden lisääminen ja myös vaalikampanjoiden kulujen kasvun hillitseminen.

Kaikki ilmoitusvelvolliset — yhteensä 277 — jättivät vaalirahoitusilmoituksen. Suurin kampanja oli euromäärältään 115 547 euroa ja pienin 308 euroa. Kampanjakulujen keskiarvo oli 34 770 euroa. Kampanjan keskimääräiset kulut ovat hieman laskeneet, 785 eurolla, nimittäin edellisiin vaaleihin verrattuna. Valiokunta tulee myös jatkossa seuraamaan tilanteen kehittymistä.

Ulkopuolista tukea kampanjoihin saatiin 62 prosenttia kokonaisrahoituksesta. Edellisissä vaaleissa ulkopuolisen tuen osuus oli 56 prosenttia ja vuoden 2011 vaaleissa puolestaan 57 prosenttia. Tarkastusviraston mukaan tukea oli otettu vastaan myös sellaisilta tahoilta, joilta ei vaalirahoituslain 4 §:n mukaisesti saisi vastaanottaa tukea. Valvonnassa todetut tapaukset eivät ylittäneet 1 500 euron tukirajaa, jolloin tuki ja sen antaja on ilmoitettava vaalirahoitusilmoituksessa erikseen. Myös yhdeltä ja samalta tukijalta oli tukea vastaanotettu yli lain salliman 6 000 euron rajan.

Ennakkoilmoituksia teki 1 172 henkilöä eli 48 prosenttia kaikista ehdokkaista, ja lähes kaikki tekivät sen sähköisesti. Edellisissä vaaleissa 56 prosenttia teki ennakkoilmoituksen, eli laskua on tapahtunut ennakkoilmoitusten suhteen.

Tarkastusviraston johtopäätös on, että viraston tietoon ei ole tullut seikkoja, joiden perusteella tarkastusvirastolla olisi syytä epäillä vastaanottamiensa ilmoitusten oikeellisuutta. Mitä tulee lainsäädännön kehittämistarpeiden selvittämiseen, vaalirahoituslakia ja puoluelakia on tarkistettu viimeksi vuonna 2015. Tämän jälkeen valiokunta on mietinnöissään käsitellyt ehdokasmaksuihin ja kansanedustajamaksuihin liittyviä epäkohtia sekä vaalikampanjakulujen kasvua.

Valiokunta totesi vuonna 2016 seuraavasti: ”Valiokunnan mielestä huoleen vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista esimerkiksi ehdokkaaksi ryhtymiselle on syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta pitää selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä.” Valiokunta palasi asiaan vuonna 2018 käsitellessään kuntavaalien vaalirahoituksen valvontaa ja ehdotti tuolloin, että hallitus tekee selvityksen asiasta.

Valtioneuvosto on helmikuun lopussa asettanut parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmän toimikausi päättyy toukokuun lopussa 2021. Työryhmän selvitettävänä on iso joukko asioita. Ne koskevat muun muassa vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevia säännöksiä ja käytäntöjä sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Hallitusohjelman mukaan tarkoitus on myös lisätä puolue- ja vaalirahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia ja saada tätä varten tietoja kolmansilta osapuolilta. Työryhmän tulee myös selvittää keinoja vahvistaa vaalirahoituksen ennakkotietojen ilmoittamista äänestäjille jo ennen vaaleja ja helpottaa kampanjatilin perustamista. Työryhmän tulee myös ottaa huomioon eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä 1/2018 olevat ehdotukset koskien ehdokasmaksujen asemaa vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakattoa.

Tarkastusvaliokunta jää odottamaan työryhmän ratkaisuehdotuksia sekä niiden edellyttämiä säädösmuutoksia ja tulee palaamaan asiaan, kun se käsittelee vaali- ja puoluerahoituksen valvontaa koskevia tarkastusviraston kertomuksia. Valiokunnan kannanottoehdotus oli, että eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta. — Kiitos.

15.13 **Pauli Kiuru kok:** Arvoisa herra puhemies! Kiitos valiokuntamme puheenjohtaja Alanko-Kahiluodolle hyvästä esittelystä. Tämä oli todellakin yksimielinen, ja pyrimme yhteisen linjan valiokunnassa löytämään hyvien keskustelujen ja kuulemisten perusteella.

Se, mihin tämä mietintö päättyi ja mihin puheenjohtajammekin puuttui, oli tämä kehittämistarpeiden selvittäminen. Siitä olen täsmälleen samaa mieltä, että kaikilla pitää olla demokratiassa mahdollisuus osallistua taustasta ja resursseista riippumatta vaaleihin. Nyt valiokunta on aikaisemmin ottanut kantaa, että tätä selvitetään ja valtioneuvosto on asettanut hallitusohjelman mukaisesti työryhmän selvittämään vaalirahoituslain kehittämistarpeita. Valiokunta jää näitä kannanottoja odottamaan.

Tämän vaalirahakaton osalta muutama näkökulma. Vaikka demokratiaa kannattaa, ja mahdollisuutta osallistua vaaleihin ilman muuta kannatan, niin vaalirahakaton asettaminen ei ole aivan ongelmatonta tai ollenkaan niin ongelmatonta kuin voisi kuvitella.

Ensinnäkin istuvilla kansanedustajilla on aina etulyöntiasema, kun lähdetään eduskuntavaaleihin. Käytännössä kampanjakatto betonoisi istuvien kansanedustajien asemaa.

Tämä sen takia, että istuvat kansanedustajat pääsääntöisesti saavat enemmän näkyvyyttä tiedotusvälineissä kuin ehdolla olevat ei-istuvat.

Kampanjakatto voisi myös vaikuttaa siihen, että muut kilpailukeinot vaaleissa lisääntyvät: populistiset ulostulot ja alatyylinen kampanjointi saattaisivat lisääntyä, kuten olemme nyt esimerkiksi USA:ssa havainneet. Tosin se ei johdu kampanjakatosta sinänsä.

Sitten tiedotusvälineitten asemasta. Tiedotusvälineet käyttävät merkittävää valtaa ja iso tiedotusväline, iso toimija maakunnassa pystyy merkittävällä tavalla vaikuttamaan siihen, kuka tulee valituksi tai kuka ei tule valituksi. Kampanjakatto muuttaa silloin sitä kilpailuasetelmaa erilaiseen moodiin.

Jos yhtä kilpailutekijää, eli esimerkiksi nyt tätä kampanjakattoa, lähdetään muuttamaan, niin samalla pitää miettiä myös sitä, miten erilaiset taustaryhmät, järjestöt, työnantajajärjestöt, työntekijäjärjestöt, erilaiset lobbausryhmät vaikuttavat ehdokkaiden näkyvyyteen. Miten arvotetaan esimerkiksi somenäkyvyys, jos sitä lähtee iso liitto vyöryttämään trollimaisesti jonkun ehdokkaan puolesta tai käänteisesti jotain ehdokasta vastaan. Mikä hinta sillä on, ja miten se lasketaan?

No niin, aika taisi loppua, mutta pääasia tuli sanottua. — Kiitos.

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Täältä pöntöstä saa sitten jatkaa, jos haluaa pidempään puhua, kuten tekee edustaja Mäkisalo-Ropponen.

15.16 **Merja Mäkisalo-Ropponen sd:** Kiitos, puhemies! Toivottavasti nyt en kuitenkaan pitempään täältä puhu. — Kiitos valiokunnan puheenjohtajalle hyvästä esittelystä ja kollega Kiurulle hyvästä puheenvuorosta. Siinä oli todella tärkeitä asioita pohdittu, joita on syytä jatkossa myöskin miettiä. Otan kantaa tässä lyhyessä puheenvuorossani sekä eduskuntavaaleihin että seuraavassa asiakohdassa oleviin EU-vaaleihin.

Kuten puheenjohtaja omassa puheenvuorossaan totesi, niin vaalirahoituslaissa haetaan tasapainoa riittävän säätelyn ja säätelyn aiheuttamien kustannusten ja erilaisten haittojen välillä. Lain tarkoituksena on lisätä vaalirahoituksen avoimuutta ja tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista sekä rajoittaa ehdokkaiden vaalikampanjoiden kulujen kasvua.

Valtiontalouden tarkastusviraston vaalirahoituslaissa säädetyn valvontatehtävän kohteena on ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen vuoden 2019 eduskunta- ja EU-vaaleissa. Kaikki ilmoitusvelvolliset jättivät vaalirahailmoituksen. Ilmoitusten oikeellisuuden varmistamiseksi tarkastusvirasto pyysi kaikilta ilmoitusvelvollisilta lisäselvityksenä vaalikampanjassa käytettyjen pankkien tiliotteet. Niiden avulla pyrittiin varmistumaan siitä, että ulkopuolisilta saadut tukisuoritukset oli merkitty oikein näihin ilmoituksiin. Eduskuntavaaleissa yhtä lukuun ottamatta kaikki ilmoitusvelvolliset toimittivat tarkastusviraston pyytämät lisäselvitykset. EU-vaaleissa kaikki ilmoitusvelvolliset toimittivat lisäselvitykset. Tämän lisäksi tarkastusvirasto pyysi eduskuntavaaleissa 92:ta ilmoitusvelvollista täydentämään tai korjaamaan tekemäänsä ilmoitusta, ja EU-vaaleissa 14 henkilöltä pyydettiin lisäselvitys, ja se saatiin kaikilta. Kyse oli pääosin vain rahoitustietojen tarkennuksista, ei mistään sen kummemmasta. Kaiken kaikkiaan yhteenvetona voidaan todeta, että ilmoitusvelvollisuutta noudatetaan kyllä nykyisin vastuullisesti, ja se on toki positiivinen asia.

Mutta, arvoisa puhemies, vaalirahoituslakia ja puoluelakia on tarkistettu viimeksi vuonna 2015, ja tämän jälkeen tarkastusvaliokunta on mietinnöissään käsitellyt ehdokasmaksuihin ja kansanedustajamaksuihin liittyviä epäkohtia sekä vaalikampanjakulujen kasvua.

Valiokunta on ollut huolissaan siitä, minkälaisia kielteisiä vaikutuksia kampanjakulujen kasvulla on, eli vaikuttaako se esimerkiksi halukkuuteen ryhtyä ehdokkaaksi, ja valiokunta ehdotti vuonna 2016 ja sitten uudelleen vuonna 2018 kampanjakattoa koskevan selvityksen tekemistä.

No hallitusohjelman mukaisesti valtioneuvosto on asettanut parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita, ja tämä työryhmä aloitti toimintansa 20. päivä helmikuuta, ja se työskentelee vuoden 2021 toukokuun loppuun saakka. Työryhmän tehtävänä on selvittää muun muassa vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevia säännöksiä ja käytäntöjä sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Työryhmä selvittää myös keinoja vahvistaa vaalirahoituksen ennakkotietojen ilmoittamista äänestäjille jo ennen vaaleja ja helpottaa kampanjatilin perustamista. Samalla työryhmä pohtii myös tarkastusvaliokunnan ehdotuksia ehdokasmaksujen asemasta vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakatosta.

Arvoisa puhemies! Kuten valiokunnan puheenjohtaja totesi, tarkastusvaliokunta jää nyt odottamaan tämän työryhmän ratkaisuehdotuksia ja niiden edellyttämiä säädösmuutoksia, ja palaamme asiaan, kun käsittelemme vaali- ja puoluerahoituksen valvontaa koskevia tarkastusviraston kertomuksia. Mielestämme asian seuraaminen on tärkeää jatkossakin.

15.21 **Anna-Kaisa Ikonen kok:** Arvoisa puhemies! Haitari näiden kampanjoiden koossa on varsin suuri, 308 eurosta 115 547 euroon. Ulkopuolisen tuen osuus oli keskimäärin 62 prosenttia. Koska kyse on kuitenkin lopulta aika suurista tukisummista suuressa osassa kampanjoita, avoimuuden ja läpinäkyvyyden nimissä on erittäin hyvä, että vaalirahoitusta valvotaan.

Tulkitsen — tätä raporttia kun luin — että tämä tiliotteiden pyytäminen on koettu hyväksi varmennuskeinoksi, ja on varmastikin hyvä jatkaa sen kanssa. Mutta kiinnitän huomiota siihen, mitä keinoja olisi varmistaa se, että myös lisäselvityspyyntöihin saataisiin kattavasti vastaukset — nyt onneksi tässäkin oli vain yksi tapaus — niin ettei tällaisia aukkoja jatkossa jäisi.

Samoin se kannattaisi analysoida — kun näytti olevan aika iso määrä, jolta jouduttiin pyytämään tarkennusta tai lisäselvitystä — mistä rahoituksen alakohdista niitä erityisesti jouduttiin pyytämään. Eli onko ohjeistusta syytä tarkentaa seuraavaa kertaa vasten joltain osin ihan turhan työn välttämiseksi molemmin puolin?

Mitä sitten näihin mahdollisiin isompiin linjauksiin tulee, kuten kampanjakattoon, niin tervehdin ilolla sitä, että näitä lainsäädännön kehittämistarpeita selvittämään on perustettu tämä parlamentaarinen ryhmä. Tämä kampanjakatto sinällään ei ole yksiselitteinen asia, edustaja Kiuru täällä analysoi sitä vallan hyvin. Se ei ole yksiselitteinen asia, ei suuntaan eikä toiseen. Siinä on asioita, jotka puhuvat molempiin suuntiin, ja siksi on hyvä, että sitä lähdetään nyt analysoimaan ihan juurta jaksain ja tehdään päätökset tietoon perustuen.

15.22 **Pia Lohikoski vas:** Arvoisa puhemies! Demokratiassa kaikilla pitää olla taustasta ja taloudellisesta tilanteesta riippumatta mahdollisuus osallistua vaaleihin. Todellisuudessa osallistumismahdollisuudet ovat kuitenkin tällä hetkellä vahvasti jakautuneet sosioekonomisen taustan mukaan. Käytetty kampanjarahoitus ennakoi vahvasti läpimenomahdollisuuksia. Koulutetuimmilla ja varakkaimmilla on paremmat lähtökohdat käydä kampanjaa

ja parhaat mahdollisuudet tulla valituiksi. Kampanjan keskimääräiset kulut ovat raportissa kerrotun mukaan hieman laskeneet edellisiin vaaleihin verrattuna, kuten tarkastusvaliokunnan puheenjohtaja tuossa alustuksessa kertoi, mutta edelleen kampanjakulut ovat tavallisen kansalaisen vuositulojen verran, ja se on aivan liikaa. Suurin kampanja oli euromäärältään 115 500 euroa, ja kampanjan kulujen keskiarvo oli 34 770 euroa.

On siis erittäin hyvä, että tarkastusvaliokunta tulee jatkossakin seuraamaan tilanteen kehittymistä, ja on myös erinomaista, että valtioneuvosto on nyt asettanut pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa tarkoitetun parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain, vaalirahoituslain ja tarvittaessa muutakin poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Tämän työryhmän tulisi ottaa huomioon myös eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä olevat ehdotukset koskien ehdokasmaksujen asemaa vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakatosta.

Muistutan tässä kohtaa edustaja Honkasalon viime vuonna tekemästä lakialoitteesta koskien kampanjakattoa. Hänen aloitteessaan esitettiin, että lakiin ehdokkaan vaalirahoituksesta lisättäisiin vaalikohtainen kampanjakatto, joka olisi kunnallisvaaleissa 7 500, eduskuntavaaleissa 30 000 ja europarlamenttivaaleissa 50 000 euroa. Edelleen kannattaisin tämänsuuntaisia linjauksia.

Lopuksi totean, että vaalirahoitusta koskevan ennakkoilmoituksen muuttaminen vapaaehtoisesta pakolliseksi olisi erittäin tervetullut avoimuuden ja myöskin kansalaisten tiedonsaannin kannalta, todella kannatettavaa. — Kiitos.

15.25 **Sinuhe Wallinheimo kok:** Arvoisa puhemies! Tämä tarkastusviraston kertomus on hyvä, ja mielestäni keskustelu asiasta täällä salissa on hyvää.

Edustaja Kiuru nosti esiin tämän problematiikan — tai ei problematiikan, mutta asian tästä kampanjakatosta. Jos meille hypoteettisesti tulisi kampanjakatto, mitä se tarkoittaisi niille ehdokkaille? He rupeaisivat katsomaan, mihin rahat kannattaa laittaa, ja tällä hetkellä itse asiassa tämmöinen kohdistettu Facebook-mainonta on hyvin tärkeässä roolissa, mikä olisi taas pois itse asiassa meidän kaupalliselta medialta, sanomalehdiltä, joille itse asiassa nämä kampanjat ovat hyvinkin suuri tulonlähde. Joten tietyllä lailla, jos me menisimme kampanjakattoihin, me voisimme vahingossa jopa meidän sananvapauttamme rajoittaa. Nimittäin nykyinen kaupallinen media ei voi Suomessa hyvin, ja sitä kautta nämä tulonlähteet ovat heille erittäin tärkeitä, ja tämäkin pitää pitää mielessä. Tässä on monta puolta.

Riksdagen avslutade debatten.

Riksdagen godkände utskottets förslag till ställningstagande med anledning av berättelse B 19/2019 rd. Ärendet slutbehandlat.